

Справа „Полтораченко проти України” (Poltorachenko v. Ukraine)

У рішенні, ухваленому 18 січня 2005 року у справі „Полтораченко проти України”, суд постановив, що:

- було порушено ч. 1 ст. 6 Конвенції (право на справедливий судовий розгляд);
- було порушено ст. 1 Першого протоколу до Конвенції (захист права власності).

Відповідно до ст. 41 Конвенції Суд постановив сплатити п. Полтораченку 3536,42 євро на відшкодування матеріальної шкоди та 5000 євро як компенсацію моральної шкоди.

Обставини справи

Заявником є громадянин України — Олексій Никифорович Полтораченко, який народився 1919 року і зараз проживає у м. Бахчисарай Автономної Республіки Крим.

8 жовтня 1991 року Судакський міський суд ухвалив рішення, яким зобов’язав Міністерство автомобільного та сільськогосподарського машинобудування УРСР (далі — Міністерство) сплатити заявникові 20500 радянських рублів (включаючи податки) за використання винаходу, а також на відшкодування його судових витрат. 9 грудня 1991 року Міністерство перерахувало п. Полтораченку 18140 радянських рублів через Ощадний банк УРСР. 20 січня 1992 року на його рахунок у Бахчисарайському відділенні Ощадного банку України (далі — Банк) поступило 17414,40 радянських рублів.

У 1996 році зазначена сума була проіндексована відповідно до Закону України „Про державні гарантії відновлення заощаджень громадян України” і, таким чином, загальна сума депозиту заявника в Банку становила 18284,7 грн. (тобто 3536,42 євро).

У лютому 1998 року заявник подав до Бахчисарайського міського суду (далі — міський суд) скаргу в порядку провадження у справах, що виникають з адміністративних правовідносин, в якій скаржився на неправомірність дій Банку та його директора стосовно відмови видати готівку з рахунків, на яких зберігалися перераховані йому кошти. 16 березня 1998 року міський суд відмовив у задоволенні скарги з огляду на її необґрунтованість. 20 квітня 1998 року Верховний суд Автономної Республіки Крим (далі — ВС АРК) скасував це рішення і направив справу на новий розгляд.

15 червня 1998 року міський суд зобов’язав Банк виплатити п. Полтораченку 18284,7 грн. з першого рахунку, а з другого — 977,2 грн. 27 липня 1998 року ВС АРК скасував це рішення і направив справу на новий розгляд, мотивуючи це тим, що майновий спір (а саме такий спір мав місце у даній справі) повинен розглядатися в позовному провадженні, а не у провадженні, що виникає з адміністративних правовідносин.

У жовтні 1999 року заявник порушив у міському суді позовне провадження проти Банку, вимагаючи повернення зазначених сум. Зокрема, п. Полтораченко стверджував, що дані кошти повинні розглядатися не як депозит, а як плата за винахід, і що ці кошти були переведені електронними засобами з Москви до Банку, але він їх ніколи не отримував.

25 лютого 2000 року міський суд відхилив позовні вимоги, однак 10 квітня 2000 року ВС АРК скасував таке рішення і направив справу на новий розгляд. 22 травня 2000 року справа була передана до міського суду. Судове засідання було призначене на 10 липня 2000 року. 9 жовтня 2000 року судове засідання було перенесене на 15 січня 2001 року через неявку відповідача.

15 січня 2001 року міський суд задовольнив позовні вимоги п. Полтораченка і зобов’язав Банк виплатити 18284,7 грн., оскільки зазначена сума не є „проіндексованим вкладом”. З приводу тих коштів, які зберігались на другому рахунку заявника в сумі 977,2 грн., міський суд відзначив, що стосовно них позивач вимог не ставив.

6 квітня 2001 року Президія ВС АРК скасувала рішення від 15 січня 2001 року в порядку нагляду на підставі протесту. Вимоги заявника про виплату йому 18284,7 грн. Президія ВС АРК визнала необґрунтованими.

Зміст рішення Суду

Заявник скаржився на порушення ч.1 ст.6 Конвенції з тих причин, що, по-перше, тривалість судового розгляду у його справі була надмірною. По-друге, порушення ч.1 ст.6 Конвенції сталося через скасування остаточного судового рішення, що набрало чинності, в результаті його перегляду в порядку нагляду. Крім того, п. Полтораченко стверджував, що мало місце порушення ст. 1 Першого протоколу до Конвенції.

Стосовно дотримання вимоги ч. 1 ст. 6 Конвенції про розумний строк тривалості судового розгляду Уряд відзначив, що Суд з власної ініціативи підняв питання наявності порушення цієї вимоги, а тому й не повинен його розглядати.

Суд підтвердив свої повноваження вивчати обставини справи, про які вказує заявник, у світлі цілісної системи конвенційних вимог. Виконуючи таке завдання, Суд може звертатися до тих фактів у справі, які вважаються встановленими ним на підставі доказів, давати їм свою власну правову оцінку, а також, у разі необхідності, тлумачити ці факти в інший спосіб. Більше того, він повинен брати до уваги не лише первинну заяву, яка надійшла до Суду, але й інші документи, які можуть її доповнити, шляхом усунення прогалин чи неясностей (див. рішення Суду у справі *Foti and Others v. Italy*). Тому Суд відхилив заперечення Уряду про недостатність повноважень Суду досліджувати у цій справі питання тривалості судового розгляду.

Тоді Уряд звернув увагу на те, що у справі заявника йшлося про два різні види провадження: позовне і те, яке виникає з адміністративних правовідносин. Позовне провадження закінчилося 29 листопада 1999 року, і до моменту подання заяви до Суду пройшло понад шість місяців. Що ж стосується другого виду провадження, то Уряд вважає, що його тривалість відповідала вимозі розумного строку в сенсі ч.1 ст.6 Конвенції, оскільки воно відбувалось лише протягом одного року та чотирьох місяців.

На думку Суду, у даній справі вплив шестимісячного строку повинен відраховуватись від 6 квітня 2001 року, тобто від дати завершення обох видів провадження. Він також відзначив, що було б не виправданим відділяти у національному судовому процесі одне судове провадження від другого й оцінювати їхню тривалість незалежно. Тому заперечення Уряду з цього приводу відхиляється. Стосовно загальної тривалості судового розгляду Суд зазначив, що він розпочався у лютому 1998 року, а закінчився 6 квітня 2001 року. Таким чином, загальна тривалість судового розгляду для двох видів провадження становила три роки та два місяці. Суд до того ж зазначив, що судовий розгляд у справі проходив досить активно і безперервно, оскільки суть обидвох проваджень зводилась до встановлення можливості виплатити заявникові кошти, які були переведені на рахунки Банку. Протягом зазначеного періоду справа поверталася на новий розгляд тричі, відкладалася також тричі, а одне з проваджень було припинене. Суд також зауважив, що на рішення, ухвалене на користь заявника, було принесено протест.

Суд нагадав, що тривалість судового розгляду потрібно оцінювати з урахуванням обставин справи на основі таких критеріїв: складність справи, поведінка заявника та органу держави, а також значимість предмету спору для заявника (див. рішення Суду у справі *Frydlender v. France*). Суд також нагадав, що недотримання вимоги про розумний строк може бути обґрунтованим тими затримками судового розгляду, які сталися внаслідок дій чи бездіяльності держави (див. рішення Суду у справі *Humen v. Poland*).

Суд відзначив, що справа заявника не становила серйозних труднощів, хоча деякі питання могли бути складними, наприклад, визначення розміру компенсації для заявника. Тим не менше, Суд відзначив, що, незважаючи на декількаразове повернення справи на новий розгляд до суду першої інстанції, а потім скасування остаточного і чинного судового рішення, все ж загальна тривалість судового провадження не перевищила трьох років та двох місяців при безперервній судовій діяльності. Тому Суд постановив, що сама по собі

тривалість цього судового розгляду не порушувала вимоги ч.1 ст.6 Конвенції про розумний строк (див. рішення Суду у справі *Pedersen and Baadsgaard v. Denmark*).

Стосовно скарги про скасування чинного судового рішення, ухваленого на користь заявника, Суд відзначив (це визнав й Уряд), що дана справа є аналогічною до справи *Ryabykh v. Russia*, у якій Суд постановив, що, використовуючи процедуру перегляду в порядку нагляду остаточного і чинного судового рішення, Президія обласного суду порушила принцип правової визначеності (певності) і право заявниці на суд, що закріплені у ч.1 ст. 6 Конвенції. Більше того, Суд в попередніх справах проти України вже встановлював порушення цих положень Конвенції, досліджуючи питання невиконання вимог незалежності та неупередженості Верховного Суду України, коли останній розглядав протест, принесений одним із його членів (див. рішення Суду у справах *Svetlana Naumenko v. Ukraine*, *Tregubenko v. Ukraine*).

Суд відзначив, що у даній справі Голова ВС АРК приніс протест на рішення міського суду від 15 січня 2001 року, яке було остаточним і чинним. Президія ВС АРК, здійснюючи перевірку цього рішення в порядку нагляду, 6 квітня 2001 року скасувала його, а вимоги заявника повністю відхилила.

Суд не знайшов підстав відходити у цій справі від своєї прецедентної практики, згідно з якою скасування остаточного судового рішення, яке набрало чинності, є порушенням принципу правової певності, як складового елемента верховенства права. Тому він постановив, що мало місце порушення ч. 1 ст. 6 Конвенції внаслідок скасування чинного судового рішення, винесеного на користь заявника.

Стосовно порушення права власності заявника Суд відзначив, що згідно з його прецедентною практикою „майном” у сенсі ст. 1 Першого Протоколу до Конвенції може вважатися майнове право, щодо якого заявник має принаймні „законні очікування”, які призведуть до реального володіння майновим правом (див. рішення Суду у справі *Pine Valley Development Ltd. and Others v. Ireland*). Хоча й Суд вже встановлював, що таке право не впливає з положення про індексацію грошових заощаджень (див. ухвалу Суду про прийнятність у справі *Gayduk and Others v. Ukraine*), однак борг, який встановлений судовим рішенням, може розглядатись як „майно” в сенсі ст.1 Першого протоколу до Конвенції (див. рішення Суду у справі *Shmalko v. Ukraine*).

Суд зауважив, що вимоги п. Полтораценка полягають не в поверненні проіндексованого депозиту, вкладеного до Ощадного банку України, внаслідок чого компетенція Суду *ratione materiae* була б обмеженою, а у визнанні неприпустимості скасування остаточного й чинного рішення суду, яким йому була присуджена виплата грошових коштів.

Уряд наполягав на тому, що сума коштів, на яку вказував заявник, не є майном у сенсі ст. 1 Першого протоколу до Конвенції, а втручання у його володіння майном було здійснене в загальних інтересах. Заявник заперечував проти цього і доводив, що його незаконно позбавили майна, розміщення якого в якості депозитного вкладу в Ощадний Банк України якщо й було здійснено, то без його згоди.

Суд вирішив, що заявник був позбавлений грошових коштів, присуджених йому згідно з остаточним рішенням суду, яке набрало чинності. Отже, заявник володів майновим правом, яке входить до поняття „майно” у сенсі ст.1 Першого протоколу до Конвенції. Враховуючи фінансовий і соціальний статус заявника, його вік та стан здоров'я, Суд постановив, що скасування остаточного судового рішення, ухваленого на користь заявника, становить диспропорційне втручання у його право на мирне володіння майном. Уряд не запропонував якихось переконливих аргументів, які б виправдали таке втручання. Тому Суд встановив наявність порушення ст. 1 Першого протоколу до Конвенції.

Реферативний переклад з англійської мови та опрацювання рішення здійснено у Львівській лабораторії прав людини і громадянина НДІ державного будівництва та місцевого самоврядування АПРН України М.Ю. Пришляк та П.М. Рабіновичем.